

15^e zondag door het jaar / 11 juli 2021

Exegetische notities eerste lezing

Amos 7,12-15

Trek als profeet naar mijn volk Israël.

Deze lezing bevat vier verzen uit het enige verhalende gedeelte uit het boek Amos.¹ Een eeuwenoude controverse over het gewijde ambt is erin te lezen: profetisch, priesterlijk of koninklijk? De politieke splitsing van het rijk na de dood van koning Salomo had ook een godsdienstig schisma tot gevolg. Koning Jerobeam I (929-909) stichtte twee heiligdommen: een in Dan en een ander in Betel. Beide moesten concurreren met Jeruzalem. De tempel die hij te Betel bouwde was net als die van Jeruzalem een staatstempel (*dit heiligdom is van de koning en dit gebouw van het rijk*). Ongeveer anderhalve eeuw later treedt Amos, afkomstig uit het zuidrijk, in het noordrijk op. Aan het bewind is daar inmiddels de 13e koning: Jerobeam II (783-743). In het heiligdom te Betel is Amasja priester. Door de nauwe relatie tussen ‘kerk en staat’ voelt Amasja zich verplicht de koning in kennis te stellen van het optreden van Amos, dat als subversief wordt beschouwd. Amos kweekt in zijn ogen een geest van defaitisme: hij ontnemt het volk alle hoop voor de toekomst.

Uit eerbied voor het ambt van profeet had Amasja aanvankelijk Amos wat ruimte gelaten, maar er komt een moment waarop voor de priester de maat vol is. De koning mag hiervan niet onkundig blijven. Zonder de reactie van de koning af te wachten raadt Amasja Amos aan te verdwijnen: *U moet maken dat u wegkomt! Verdwijnt naar Juda*. Amos heeft letterlijk en figuurlijk de grenzen overschreden. Amasja meent te spreken in het belang van de profeet. Maar hoezeer hij Amos ook ter wille wil zijn, toch treft hem een vernietigend oordeel, omdat hij de verkondiging van het Woord des Heren wil verhinderen. Wie wil verhinderen dat mensen spreken namens JHWH, zal JHWH tegenover zich vinden.

Exegetische notities antwoordpsalm

Psalm 85,9^{ab}-10.11-12.13-14

Laat ons uw barmhartigheid zien, geef ons uw heil, o Heer.

Psalm 85 heeft als achtergrond de tijd na de terugkeer uit de ballingschap. Niet alles ging zoals het zou moeten gaan. De nationale opbouw kende tegenslag in de vorm van misoogst en onderlinge verdeeldheid. De terugkeer liep uit op één grote desillusie. Het derde en laatste deel van de psalm heeft het lectionarium geselecteerd voor de antwoordpsalm. We horen een profetisch woord van iemand die door de Geest gedreven is. Zijn woorden bewegen zich rond het begrip *sjaloom*. Voor ons is *vrede* gewoonlijk een begrip met een negatieve definitie, namelijk *niet-oorlog* = *vrede*. In het Hebreeuwse *sjaloom* ligt de nadruk op *vernoegen*, *tevredenstellen*, *welstand* en *heil*. De psalmist beschrijft met behulp van verschillende parallelismen een soort heilsorakel, een vage maar ideale voorstelling van de heilstijd. De door JHWH gebrachte geestelijke elementen als orde, waarheid en gerechtigheid vallen elkaar dan om de hals. Uiteindelijk zal alles op zijn pootjes terechtkomen.

¹ Amos 7,10-17.

Exegetische notities tweede lezing

Efeziërs 1,3-14 (of 3-10)

In Hem heeft Hij ons uitverkoren.

Na de gebruikelijke aanhef opent de brief van Paulus aan de gemeente in Efese met een liturgische hymne. Deze oude hymne is psalmisch onregelmatig van vorm en niet gebonden aan een metrisch schema en begint met een formule in de vorm van een doxologie, een korte lofprijzing.² Er wordt rijkelijk geput uit het Eerste Testament. In de zegen van Jakob (zelf ook een hymne) over zijn zoon Juda lezen we: *In Juda's handen zal de scepter blijven, tussen zijn voeten de heersersstaf, totdat hij komt die er recht op heeft, die alle volken zullen dienen.*³ Paulus knoopt hierbij aan. Over Jezus, uit de stam Juda, zegt hij dat God het heelal wezens in de hemelen en op aarde in Christus onder één hoofd zal brengen. In datzelfde vers spreekt hij over de volheid der tijden.

In het boek Daniël in het Eerste Testament lezen we in verband hiermee:

*Zeventig weken zijn vastgesteld voor je volk en je heilige stad, voordat aan de overtreding een einde komt en de zonden zijn afgesloten, voordat het wangedrag is vergolden en eeuwige gerechtigheid is gebracht, voordat het profetische visioen bezegeld is en het allerheiligste gewijd.*⁴ In Christus is deze profetie waarheid geworden. En dit is Gods wil. Het slot van de hymne kent een verwijzing naar de boeken Exodus en Deuteronomium: *Als je mijn woorden ter harte neemt en je aan het verbond met mij houdt, zul je een kostbaar bezit voor mij zijn, kostbaarder dan alle andere volken - want de hele aarde behoort mij toe.*⁵ Paulus beschouwt Christus als de *arrabōn* van dit bezit. Het lectionarium leest hier 'onderpand' (in de lange versie van deze lezing). Het betreft hier een in het Tweede Testament alleen door Paulus gebruikt Hebreeuws leenwoord dat ook 'voorschot' en zelfs 'omkoopsom' kan betekenen⁶.

Exegetische notities Evangelie

Marcus 6,7-13

Het heeft er alle schijn van dat de kritische bedenkingen die Marcus heeft ten aanzien van het optreden van de leerlingen tijdens het leven van Jezus hem hebben weerhouden een gloedvol en meeslepend verslag te schrijven over de uitzending van De Twaalf. De vorming van de leerlingen gebeurt in een gestaag proces dat wij tegenwoordig een stage zouden noemen. Er zijn drie etappes in te onderscheiden.

- Roeping van de Vier⁷
- Aanstelling van De Twaalf⁸

² Vergelijk 2 Korintiërs 1,3 en 1 Petrus 1,3.

³ Genesis 49,10.

⁴ Daniël 9,24.

⁵ Exodus 19,5; vergelijk met Deuteronomium 7,6.

⁶ Vergelijk 2 Korintiërs 1,22 en 5,5 en het onderpand in het verhaal van Juda en Tamar (Genesis 38) dat daar zorgt voor de plotwending.

⁷ Marcus 1,16-20.

⁸ Marcus 3,13-19.

- Uitzending en terugkeer van De Twaalf⁹

Iedere etappe volgt na de vermelding van bewijzen van openlijke vijandschap (gevangenneming van Johannes de Doper, plannen van de Farizeeën om Jezus uit de weg te ruimen, ongehoorzaamheid in Jezus' vaderstad). Is de vijandschap van zoveel verschillende groepen het laatste wat Marcus te zeggen heeft? Hoe zullen de leerlingen reageren? Blijven zij trouw? Zullen zij slagen waar Jezus zelf dreigt te falen? Jezus roept de leerlingen opnieuw en geeft ze wederom¹⁰ macht over onreine geesten. Het is opmerkelijk dat Marcus zoveel nadruk legt op het exorcisme. Het blijkt evenwel dat de leerlingen meer doen dan hen is opgedragen: ze prediken bekering en zalven ook zieken. Zij treden daarmee in de voetsporen van hun leraar.

Marcus schrijft met nadruk dat de leerlingen *twee aan twee* worden uitgezonden. Het lijkt erop dat hij hiermee verwijst naar teksten uit het Eerste Testament.¹¹ Jezus stuurt De Twaalf op pad met niets. Ook dit is navolging van hun meester. Bovendien drukt het de volkomen afhankelijkheid van liefdegaven uit. Het afwijzen van de gewoonte om bij bij het reizen twee hemden over elkaar aan te trekken benadrukt die afhankelijkheid nog eens. Stok en sandalen zijn nodig om op ongeplaveide wegen en paden vooruit te komen en slangen van je af te houden. Verwijst Marcus hiermee naar de haast die ook de uittocht kenmerkte?¹² Er is wel de verwachting van gastvrije opname (een groot goed in het oude Oosten), die De Twaalf ten deel zal vallen. Als dit het geval is moeten ze er ook gebruik van maken en niet (zoals in die tijd soms voorkwam) wisselen van gastheer als elders een beter onderkomen werd aangeboden. Ondanks deze verwachte gastvrijheid moet er toch rekening gehouden worden met weigering. Het afschudden van het stof van kleding en schoeisel is een symbolisch gebaar. Vrome joden deden het wel als ze terugkeerden in het land Israël na een buitenlands, dus onrein, verblijf. Als de leerlingen ditzelfde moeten doen midden in het joodse land, is de betekenis duidelijk.

De evangeliëlezing eindigt met het noemen van de activiteiten van De Twaalf: prediking, exorcisme en ziekengenezingen. Olie is hierbij een middel om pijn te verlichten en het proces van genezing te bevorderen.¹³ Olie dringt door in de poriën van je huid; het lichaam neemt het volledig op. Met olie werden koningen gezalfd, tot Messias, Gezalfde gemaakt. Aldus is het ook symbolisch te duiden: goddelijk messiaanse hulp manifesteert zich in het optreden van De Twaalf.

Themastelling

Op weg gezet

In de eerste lezing wordt Amos op weg gezet vrijmoedig op te treden en in de evangeliëlezing zijn dat De Twaalf. Allen gaven daarvoor hun beroep op. Het thema leent zich goed voor de betekenisnuances van het werkwoord 'wegzetten': mensen worden op weg gezet hun beroep weg te zetten om anderen niet weg te zetten uit barmhartigheid.

⁹ Marcus 6,7-13 en 30-31.

¹⁰ Zie Marcus 3,15.

¹¹ Zie Prediker 4,9-12; Numeri 35,30 en Deuteronomium 17,6 en 19,15.

¹² Exodus 12,11.

¹³ Vergelijk Jesaja 1,6.